

ЛЕКЦІЯ 1. Інформаційна політика та безпека в умовах формування інформаційного суспільства

План

1. Інформаційна політика: сутність, напрями, види.
2. Сучасний стан державного управління інформаційною сферою в Україні.
3. Державна інформаційна політика України та шляхи її вдосконалення.

Сьогодні Україна переходить від індустріального суспільства до інформаційного. На сучасному етапі інформаційна політика України здійснюється в умовах, коли концепція інформаційного суверенітету перебуває на стадії формування. Водночас інформаційна галузь належить до стратегічних інтересів будь-якої країни й потребує особливої уваги, тому на сьогодні дослідження теми державної політики є актуальним.

На розвиток і захист свого інформаційного середовища та створення позитивного іміджу своїх країн у світі розвинені держави виділяють чималі кошти. У нас же ця галузь значною мірою перебуває на периферії суспільного розвитку. Нині, як ніколи, потрібно не тільки досліджувати й вивчати інформаційну галузь України, а й вживати конкретних заходів щодо відновлення та розбудови інформаційного середовища та приведення національного законодавства у відповідність зі світовими нормами.

У сучасних вітчизняних дослідженнях окремі теоретичні та практичні аспекти інформаційної політики розглянуті В.Івановим [11], О.Литвиненком [13], А.Москаленком [14], Г.Почепцовим [15], С.Чукут [15] та ін. Проте основні завдання державної інформаційної політики в Україні потребують подальшого дослідження й розроблення. Мета цієї статті - розглянути головні напрями та способи державної інформаційної політики в нашій державі.

Державна інформаційна політика - це сукупність основних напрямів і способів діяльності держави з отримання, використання, поширення та зберігання інформації. Головними напрямками і способами державної інформаційної політики є:

- забезпечення доступу громадян до інформації;
- створення національних систем і мереж інформації;
- зміцнення матеріально-технічних, фінансових, організаційних, правових і наукових основ інформаційної діяльності;
- забезпечення ефективного використання інформації;
- сприяння постійному оновленню, збагаченню та зберіганню національних інформаційних ресурсів;
- створення загальної системи охорони інформації;
- сприяння міжнародному співробітництву в галузі інформації і гарантування інформаційного суверенітету України;
- сприяння задоволенню інформаційних потреб закордонних українців [4].

Державну інформаційну політику розробляють і здійснюють органи державної влади загальної компетенції, а також відповідні органи спеціальної компетенції (ст. 6 Закону України “Про інформацію”) [4].

Державна політика в цій сфері є основою функціонування інформації - реалізації права на пошук, отримання, передачу та використання інформації, зафіксованих у Загальній декларації прав людини та у Конституції України. Водночас інформаційна галузь належить до стратегічних інтересів будь-якої країни і тому потребує особливої уваги. Від рівня керованості національним інформаційним простором залежить стан політичної, економічної, оборонної та інших складових безпеки України.

Під керованістю розуміється сучасний рівень управління галуззю, що зумовлений, насамперед, гармонізацією вітчизняного законодавства щодо інформаційної сфери з міжнародно-правовими нормами, європейськими стандартами та національними традиціями.

Державна інформаційна політика є важливою складовою зовнішньої і внутрішньої політики країни й охоплює всі сфери життєдіяльності суспільства. Ця галузь має стати цілісною, концептуально вивіреною та перспективною. Вона має бути незалежною від тимчасових факторів, особистих уподобань і уявлень.

Суб'єктами інформаційних відносин є: громадяни України, юридичні особи, держава. Відповідно до Закону України "Про інформацію" суб'єктами інформаційних відносин також можуть бути інші держави, їх громадяни та юридичні особи, міжнародні організації та особи без громадянства. Від імені держави виступають: Президент України, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів, Національна рада з питань телебачення та радіомовлення та Державний комітет телебачення та радіомовлення України.

Об'єктами інформаційних відносин є: документована або публічно оголошувана інформація про події та явища в галузі політики, економіки, культури, охорони здоров'я, а також у соціальній, екологічній, міжнародній та інших сферах [4].

Вже на початковому етапі здійснення державної політики щодо розбудови інформаційного середовища в Україні було засновано майже тисячу телерадіоструктур різних форм власності й різних масштабів сфери дії - від загальнонаціональних до мікрорайонних. Ще не так давно єдиним володарем ефіру були лише державні телерадіокомпанії, а тепер слід віддати належне деяким недержавним телерадіоструктурам, що швидко досягли вагомих успіхів у рейтинговому змаганні за телеглядача та радіослухача. Сьогодні в Україні функціонують близько 800 телерадіостанцій, у тому числі 28 державних.

В Україні немає незалежних засобів масової інформації в класичному розумінні - вони існують як органи влади, партій, груп, олігархів і кланів.

Розвиток більшості недержавних ЗМІ відбувся за рахунок технічної та професійної бази телебачення, радіо та видавництва, що були створені на державні кошти. На жаль, в Україні більшість ЗМІ суспільно-політичного спрямування фінансово неспроможні. Виняток становлять ті, що отримують інвестиції українських олігархів і закордонних магнатів, у результаті чого інвестори тепер мають можливість формувати програмну політику підконтрольних їм ЗМІ, що не завжди узгоджується з інтересами нашої держави.

Так історично склалося, що, аналізуючи рівень свободи, перш за все мають на увазі політичні аспекти взаємовідносин по лінії "влада - суспільство - засоби масової інформації". Економічні реалії функціонування ЗМІ часто залишаються в "тіні". Однак вони не менш важливі, ніж політика владних структур. Справжня незалежність має ґрунтуватися на могутній фінансовій базі, що складається не тільки зі спонсорських внесків засновників, а й з надходжень з реклами та власних прибутків. Останні дві складові мають переважати - лише тоді можна говорити про незалежні, впливові ЗМІ, які дійсно є четвертою владою в громадянському демократичному суспільстві.

Невирішеність проблем фінансової незалежності ЗМІ породжує ряд негативних наслідків, ігнорувати які неможливо. По-перше, суспільно-політичні ЗМІ будуть монополюючо залежати від своїх видавців і практично не залежати від потреб своїх читачів, слухачів і телеглядачів. Інформація буде розповсюджуватися та, що необхідна засновникам, а не та, яку потребують громадяни. Особливо це стає актуальним у період виборчих кампаній. По-друге, високі ціни на видання зумовлюють обмежений доступ громадян до друкованих засобів масової інформації. По-третє, фактична неможливість залучення суттєвих іноземних інвестицій для державних та невеликих недержавних телерадіоорганізацій зумовлює низький рівень програм, їх "сірість", провінційність та заангажованість.

В інформаційному просторі України склалася не зовсім сприятлива ситуація. Окремі сектори (друковані ЗМІ, книговидавництво, бібліотечний, архівний та кінематографічний комплекси) національного інформаційного простору не відповідають стандартам розвинених країн, зазнають подальшого скорочення й навіть руйнування. Хоч мережа Інтернет в Україні останніми роками використовується значно ширше й виявляє стійку тенденцію до зростання, однак далеко ще не досягла рівня передових держав. Її зростання є характерним здебільшого для великих міст.

До того ж відповідальні працівники державних засобів масової інформації України, у тому числі телебачення і радіомовлення, прирівняні у своїх посадах до відповідних працівників органів державної влади, що надає їм соціальні гарантії. Це накладає певні обмеження на діяльність журналіста та редактора стосовно надання об'єктивної й неупередженої інформації про діяльність державних органів, перетворює їх на державних чиновників від мас-медіа.

Проте за складних політичних і економічних умов вдалося зберегти основний технічний і творчий потенціал державних компаній - Національної телекомпанії України, Національної радіокомпанії України, Державної телекомпанії "Крим" та 25 обласних і регіональних, що підпорядковані Державному комітету телебачення і радіомовлення України. Нині ці структури залишаються основними провідниками державницької політики з точки зору інформаційно-пропагандистської діяльності. Вони не лише інформують громадян про події, але й виконують важливу функцію, спрямовану на утвердження державницьких засад як у сфері політики, так і в економічній, соціальній, духовній галузях.

Книговидавнича справа - також одна із складових інформаційної політики держави, спрямована на задоволення інформаційних, культурних та освітніх потреб нашого суспільства. В Україні діють понад 1,5 тис. видавничих організацій, видавництв та книгорозповсюджувачів і близько 2 тис. поліграфічних підприємств [10].

Непокоїть ситуація в галузі друкованих ЗМІ. Серед майже з 11,5 тис. зареєстрованих друкованих видань реально виходить тільки половина. Про регіональні ЗМІ починають згадувати під час виборчих кампаній. Порівняно з нормами ЮНЕСКО в нашій країні майже на 40% менше від мінімальної для цивілізованої країни кількість джерел інформації (100 прим. газет на рік на 1000 осіб) населення. В Україні цей показник становить тільки 62% [10]. А для того, щоб досягти світових стандартів, слід створити сприятливі умови для розвитку вітчизняних друкованих ЗМІ, насамперед шляхом зменшення податкового тиску.

Український сегмент мережі Інтернет отримав розвиток на початку 90-х рр. минулого століття. Тоді ж у грудні 1992 р. був зареєстрований домен.ua. За оцінками спеціалістів, український сегмент мережі Інтернет у 6-10 разів менший від російського і дуже

відстає від польського, словацького, чеського. Щодо розвинутих країн Заходу, то Україна відстає від них щонайменше на 15-20 років.

Як свідчить практика, на стан будь-якої інформаційної сфери також впливає і рівень політичної боротьби в країні. При цьому інформаційне суспільство можна розглядати як продовження революції індустріального та постіндустріального суспільства, де спостерігається швидке зростання секторів створення та споживання інформації, що перетворюється на один із найважливіших ресурсів, поряд з енергією та корисними копалинами. За ступенем споживання цього стратегічного ресурсу нині у світі оцінюється ступінь розвинутості країни, її економічний та політичний потенціал.

Основні завдання державної інформаційної політики з огляду на законодавчо-нормативні акти:

- створення розвиненого інформаційного середовища;
- модернізація інформаційної інфраструктури;
- розвиток інформаційних і телекомунікаційних технологій;
- ефективне формування і використання національних інформаційних ресурсів та забезпечення вільного доступу до них;
- розвиток незалежних ЗМІ і забезпечення громадян суспільно вагомою інформацією;
- сприяння міжнародному співтовариству в інформаційній сфері та утвердження інформаційного суверенітету України;
- запобігання загрозі заподіяння в процесі інформаційної діяльності шкоди життєво важливим інтересам особи, суспільства, держави.

Однак, на нашу думку, важливим чинником є цілеспрямоване пропагування діяльності держави, її курсу й формування цінностей і патріотизму у громадян, зокрема через засоби масової інформації. Як приклад наведемо успішну кампанію Сполучених Штатів Америки щодо створення позитивного ставлення американців до своєї держави. Її результат - впевненість громадян у своїй країні, у тому, що в будь-якому куточку світу вона про них потурбується й захистить, повага до державних атрибутів, що уособлюють країну (прапор, статуя Незалежності і т. ін.) і патріотизм. Ці результати досягалися не один рік, проте, сьогодні вони є незаперечними.

Перше. Свобода слова є одним з основних принципів демократії. Провідну роль тут відіграють друковані ЗМІ, телерадіокомпанії та останнім часом Інтернет. Становлення незалежних засобів масової інформації стримується наявними можливостями ринку, високими податками, вартістю паперу і послуг, недостатнім рівнем менеджменту та забезпеченням професійними кадрами, адміністративним втручанням.

Друге. Також у цей період необхідна підтримка державних ЗМІ. Йдеться про матеріально-технічне та фінансове забезпечення розвитку й фінансування державних телерадіокомпаній і видавництв. Це дасть змогу конкурувати з комерційними ЗМІ, які за технічним забезпеченням наближені до світових.

Третє. Світове телерадіомовлення перебуває на етапі радикальних змін у технології виробництва та поширення програм, прямуючи до об'єднання телерадіоінформаційних технологій в єдину глобальну інформаційну систему. Водночас існуюча мережа мовлення в Україні, створена у 60-70 рр. ХХ ст., фізично спрацьована та морально застаріла. Порівняно з кращими світовими системами поширення та виробництва телерадіопрограм вона є надзвичайно витратною, неефективною і з кожним роком потребує все більших зусиль і коштів для підтримки її в робочому стані. Практично всі технічні засоби державних ЗМІ вже повністю відпрацювали свій ресурс.

Четверте. У передавальній техніці, що експлуатується, використовуються електровакуумні прилади, які вимагають постійної заміни і значних енерговитрат. Сучасні світові

тенденції в телебаченні свідчать, що найбільш перспективними є передавачі на твердотілих підсилювачах, позбавлених наведених недоліків. У техніці студійного і позастудійного обладнання обласних і регіональних телерадіокомпаній домінуюче становище займає обладнання застарілих аналогових форматів запису, знімальна техніка 80-х рр. та освітлення на базі високоенергоспоживаючих ламп розжарювання (гаряче освітлення). Разом з тим сучасна техніка виробництва телевізійних програм базується на цифрових методах обробки телесигналу, безконфліктно об'єднується в автоматизовані апаратно-студійні комплекси і має значно нижчі показники енергоспоживання, витрат на обслуговування та утримання.

Формуючи український інформаційний простір, ми повинні спиратися на стратегічні пріоритети, один з яких - розширення сфер функціонування української мови. Загалом інформаційна політика - це вираження політичної волі держави. Вона буде успішною й не залишиться декларациєю про наміри в тому випадку, якщо ця воля буде недвозначною.

Аналіз сучасного стану доводить, що реформування галузі стосується не тільки матеріального й технічного забезпечення засобів масової інформації, зокрема державних, - мова йде не про декларування прийнятих законів, а про безпосереднє втілення їх в життя й переосмислення значення даної галузі в суспільстві.

Проголошений керівництвом країни перехід до інформаційного суспільства визначає нові перспективи для досліджень і знаходження шляхів розбудови інформаційної галузі в Україні.

З огляду на багатогранність зазначених питань ми пропонуємо такі рекомендації:

- привести законодавчу базу в цій сфері у відповідність з міжнародними стандартами;
- реформувати галузь;
- забезпечити фінансування державних ЗМІ в повному обсязі;
- провадити цілеспрямовану державницьку політику щодо пропагування курсу держави;
- зменшити податковий тиск.